4.1. HADİS VE SÜNNETİN ANLAŞILMASINI KONU EDİNEN İLİMLER

Âlimler, II. (VIII) asrın sonu itibarıyla hadislerin daha iyi anlaşılması ve ihtilafların önüne geçilebilmesi amacıyla çeşitli eserler kaleme almışlardır. Böylelikle hadislerin Kur'an'ı destekleyici yönü ortaya konmuştur. Ayrıca hadislerde yer alan ve anlamı pek bilinmeyen bazı kelimeler ile bunların ne zaman ve niçin söylendiğini ifade eden esbabü vürudilhadis kavramı da açıklığa kavuşturulmuştur.[1]

Hadisler, çeşitli konularla bağlantılı olarak zaman içinde pek çok eserde yer almıştır. Bu durum, Hz. Peygamber'e ait sözlerin zaman zaman bağlamından kopmasına ve hangi amaçla söylendiğinin unutulmasına neden olmuştur. Bu sebeple hadislerin niçin ve nerede söylendiğinin tespit edilmesine ihtiyaç duyulmuştur.[2] Söz konusu ihtiyaca binaen **esbabü vürudilhadis** adı verilen ve hadislerin ne zaman, hangi amaçla, nerede söylendiğini konu edinen bir ilim dalı ortaya çıkmıştır. Böylece hadislerin doğru anlaşılabilmesi ve hayata aktarılabilmesi mümkün hâle gelmiştir.

Müslümanların günlük yaşamını şekillendiren dinî emir ve yasaklar, Kur'an-ı Kerim'den olduğu kadar hadislerden de çıkarılmıştır.[3] Bu hükümlerle ilgilenen ise fıkıh ilmidir. Fıkıh kelimesi sözlükte anlamak, kavramak ve bilmek anlamlarına gelmektedir.[4] Hadislerde yer alan bu hükümleri inceleyen ve rivayetlerin tam olarak doğru anlaşılmasını hedefleyen ilim dalına da fıkhül hadis adı verilmektedir. Dolayısıyla hadislerin ihtiva ettiği mesajı anlayabilmek için hadislerle ilgili mana inceliklerine yani fıkhül hadis ilmine sahip olunmalıdır.[5]

İslam toprakları genişleyince farklı kültür ve milliyetteki insanlar Müslümanları tanıyıp İslam'ı kabul etmeye başlamışlardır. Fakat İslam dinini ve Arapçayı yeni öğrenen bu kişilerin ayet ve hadislerle ilgili zaman zaman hata yapmaları da söz konusu olmuştur. Dolayısıyla bu tür hataların ve hadislerle ilgili yanlış yorumların önüne geçilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın karşılanabilmesi amacıyla âlimler çeşitli eserler kaleme almışlardır. Böylece hadis metninde yer alan ve sık kullanılmaması nedeniyle anlaşılmasında zorlanılan kelimelerin açıklandığı garibül hadis ilmi ortaya konmuştur *(Görsel 4.1).* Zemahşeri tarafından yazılan *el-Faik fî Garibi'l-Hadis* bu alandaki en önemli çalışmalardan biridir. Garibül hadis eserlerinde; merfu, mevkuf ile maktu hadislerde yer alan ve anlamı pek bilinmeyen kelimeler tanımlanmıştır. Bu tanımlama yapılırken kelimelerin sadece sözlük anlamları verilmemiş; Arap dili uzmanlarının ifadelerinden, atasözlerinden ve şiirlerden de istifade edilmiştir. Böylece çeşitli örneklerle kelimelerin sahip olduğu edebî incelikler de ortaya çıkarılmıştır.[6]

Hadis ve sünnetin anlaşılmasıyla ilgili ilgili e-içeriğe bu karekod üzerinden ulaşabilirsiniz.

Birbiriyle çelişkili gibi görünen bazı hadislerin incelenmesi hâlinde önceleri serbest olmayan ancak sonradan serbest hâle getirilmiş veya önceleri serbestken sonradan yasaklanmış bir duruma işaret ettikleri görülmektedir. Bir kısım hükümlerin uygulanmasında beşerî ve sosyal şartlar dikkate alınarak aşamalı ve ihtiyaçlara göre bir usul takip edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber'in *"Ben size kabirleri ziyareti yasaklamıştım fakat şimdi kabirleri ziyaret edebilirsiniz..."*[7] hadisi bu duruma işaret etmektedir. Allah Resulü, ilk dönem kabirlerle ilgili Cahiliye Dönemi adetlerinin sürdürülerek İslam'ın ruhuna ters düşecek olası davranışlardan Müslümanları sakındırmak istemiştir. Ancak sonradan tevhit inancı ve İslam ahlakı kökleşince kabir ziyaretlerine izin vermiştir.[8] Bunun gibi sahih niteliği taşıyan bir hadisin başka bir sahih hadise, hadislere veya şeri delillere aykırı gibi görünmesinin nedenlerini araştıran ve bunları ortadan kaldırmakla ilgilenen ilim dalına muhtelifül hadis denilmektedir. İmam Şafii'nin *İhtilafü'l-Hadîs* kitabı bu konuda telif edilen ilk eserlerden biridir.[9]

Grafik Bilgi 4.1
Geleneksel hadis ilimlerinden bazıları

Esbabü vürudilhadis
Hadislerin niçin ve nerede söylendiğinin tespitini hedefler.

Fıkhül hadis
Fıkhi hükümlerin tam olarak doğru anlaşılmasını amaçlar.

Garibül hadis
Hadislerdeki anlaşılması güç nadir kelimeleri araştırır.

Muhtelifül hadis
Hadislerin ihtilaflı görünmesinin sebeplerini inceler.

Etkinlik-1

35 dk.

Amaç	Hadis ve sünnetin anlaşılmasını konu edinen ilimleri ve bu ilimlerin katkılarını açıklayabilme
Yönerge	**Aşağıdaki uygulama adımlarını takip ederek etkinliği gerçekleştiriniz.** 1. Öğretmeniniz rehberliğinde beş grup oluşturunuz. 2. Aşağıda hadislerle ilgili verilen metinleri okuyunuz. ● Resulullah, kurban etlerinin yenmek üzere üç günden fazla bekletilerek saklanmasını yasaklamıştır. (bk. Buhari, "Eti'me", 27) Başka bir hadisinde de aynı konuda tam aksi yönde bir beyanda bulunarak izin vermiştir. (İbni Mace, "Edahi", 16) ● Hz. Peygamber "İnsanların en hayırlısı kimdir?" şeklinde sorulan bir soruya "İnsanların en hayırlısı elinden ve dilinden emin olunan kimsedir." (Buhari, "İman", 4-5) buyurmuş, başka bir sahabinin sorduğu aynı soruya "Canıyla ve malıyla cihat edendir." (Buhari, "Rikak", 34) şeklinde cevap vermiştir. Ve yine başka bir cevabında da "Sizin en hayırlınız Kur'an'ı öğrenen ve öğreteninizdir." (Buhari, "Fezailü'l-Kur'an", 21) karşılığını vermiştir. 3. Bu metinlere göre aşağıdaki soruları grup arkadaşlarınızla cevaplayınız. a) İki ayrı konuda birbirinden farklı hüküm ve durumlar barındıran bu hadislerin doğru anlaşılması için takip edilmesi gereken usul nedir? b) Bu metinlerde verilen hadislerin bağlamının açıklanması ve anlaşılabilmesi için hangi hadis ilimlerine başvurulabilir? 4. Bu hadislerle ilgili aşağıda verilen metinleri inceleyerek soruları cevaplayınız. ● Kurban etlerine dair yasak ile izin arasında bir ihtilaf olduğu görülmektedir. Ancak rivayetler incelendiğinde Hz. Aişe'den gelen bir bilgi birinci rivayetteki yasağın nedenini ortaya koymaktadır. Buna göre Hz. Peygamber Kurban Bayramı'nda Medine'ye çölden gelen ihtiyaç sahibi insanlar için kurban etlerinin kullanılmasını istemiş ve depolanmasını yasaklamıştı. Bir sonraki bayramda ise bu türden bir ihtiyaç olmadığından yasağı kaldırmıştı. Böylece hadislerin buyrulmasındaki sebep ve şartlar dikkate alınarak bu iki hadisin arasında uzlaşma sağlanmış ve ihtilaf da ortadan kalkmış olmaktadır. (bk. Müslim, "Edahi", 34; Tartı, *Muhtasar Hadis İlimleri ve Usûlü,* 178) ● Hz. Peygamber'in "İnsanların en hayırlısı kimdir?" şeklinde sorulan sorulara vermiş olduğu cevaplar arasında bir çelişki söz konusu olmayıp şahıs ve durumların farklı olmasından, muhatapları için en hayırlı amelin onların ve sosyal çevrelerinin ihtiyaçları doğrultusunda değişkenlik göstermesinden kaynaklandığı görülmektedir. Üstelik Allah Resulü, soruyu soran kimsenin gücünün yetmeyeceği türden tavsiyeler vermekten de özellikle kaçınmıştır. a) Hadislerin söylendiği sebep, şart ve amaçlar doğrultusunda anlaşılmasının önemi nedir? Açıklayınız. b) Verilen metinlerin ortak noktası nedir? 5. Hadis ve sünnetin anlaşılmasında hadislerin söylendiği sebep, şart ve amaçlar doğrultusunda incelenmesinin önemine dair ulaştığınız sonuçları diğer gruplarla paylaşınız.
Değerlendirme	**Geleneksel hadis ilimlerinin hadis ve sünnetin anlaşılmasına olan katkılarını açıklayan bilgi kartları oluşturunuz.**

Geleneksel Hadis İlimleri	Geleneksel Hadis İlimlerinin Hadis ve Sünnetin Anlaşılmasına Olan Katkıları
1.	....
2.	....
3.	....
4.	....

Kontrol Noktası

1 ve 2. soruların cevaplarını altlarında yer alan boşluklara yazınız.

1. Esbabü vürudilhadis ilminin ortaya çıkış sebepleri nelerdir?

....

....

2. Fıkhül hadis nedir? Açıklayınız.

....

....

3-5. sorulardaki boş bırakılan yerleri, geleneksel hadis ilimlerinden uygun olanıyla tamamlayınız.

3. Hadis metinlerinde geçen ve anlamı bilinmeyen kelimelerin manalarını .... ilmi ortaya koyar.

4. Hadislerin nerede, niçin, hangi olay ve sebep üzerine söylendiğini geleneksel hadis ilimlerinden .... ortaya koyar.

5. Hadislerin ihtilaflı görünmesinin sebeplerini .... ilmi inceleyerek hadislerin doğru anlaşılmasını sağlar.

Hadis ve sünnetin anlaşılmasını konu edinen ilimlerle ilgili aşağıda verilen öğrenme günlüğünü doldurunuz.

Ad Soyad:	Tarih:

Hangi yeni bilgileri edindim?

Öğrendiklerim beni nasıl ve neden etkiledi?

Öğrendiklerimden sonra hayatımda neleri değiştireceğim?